

3. North, Douglas, Robert P. Thomas (1973) *The Rise of the Western World: A New Economic History*, Cambridge: Cambridge University Press
4. La Porta, Rafael, Florencio Lopez-de-Silanes, Cristian Pop-Eleches, Andrei Shleifer (2004). *Judicial Checks and Balances*. *Journal of Political Economy*, vol. 112(2), 445–470.
5. Rodrik, Dani (2006) *Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform*. *Journal of Economic Literature* 44 (4): 973–987.
6. Shleifer, Andrei, Edward Glaeser, Rafael La Porta, Florencio Lopezde- Silanes (2004) *Do Institutions Cause Growth?* *Journal of Economic Growth*, 9:271–303.
7. В.Май, К.Яновский, С.Жаворонков и др. (2003) *Импортированные институты в странах с переходной экономикой: эффективность и издержки*. М.: ИЭПП, Научные труды №68.
8. Л.Фрейнкман, В.Дашкеев (2008) *Россия в 2007 году: риски замедления экономического роста на фоне сохраняющейся институциональной стагнации* // *Вопросы экономики*, 2008, 4, с. 75–93.
9. *Анализ институциональной динамики в странах с переходной экономикой* /Л. М. Фрейнкман, В. В. Дашкеев, М. Р. Муфтяхетдинова – М.: ИЭПП, 2009. – 252 с.:

УДК 330.342.146

УТОЧНЕННЯ ЗМІСТОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА» В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЇЇ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ

Балтагачева Н.А., д.е.н., доцент кафедри управління персоналом і економіки праці Донецького національного університету

Категорія «соціальна політика» останніми десятиліттями стала одним із понять, що найчастіше вживаються як в офіційних документах, так і в дискусіях між ученими. Проте сьогодні немає однозначних або загальноприйнятих наукових визначень не тільки соціальної політики, але і тісно пов'язаних із нею понять «соціальний захист», «соціальна безпека», «соціальне управління», «соціальний сервіс» тощо.

Формулювання визначення «соціальна політика» є надзвичайно проблематичним. Розкриваючи це поняття, вчені акцентують увагу на різних аспектах, конкретному змісті, цілях соціальної політики або її організаційних формах.

Питання розробки соціальної політики, її економічної і правової бази, регулювання соціальної сфери знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців-економістів: О. Амоші, В. Антонюк, С. Бандура, Н. Борецької, М. Волгіна, В. Гейця, І. Гнибіденка, О. Грішної, Г. Еспінг-Андерсена, Т. Заславської, А. Колота, С. Корецької, В. Куценко, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Н. Лук'яченко, О. Макарової, В. Мандибури, В. Новікова, О. Новікової, У. Садової, Дж. Стігліца, Р. Тітмуса, Є. Холостової та інших.

У вітчизняній науковій літературі чіткого визначення соціальної політики ще не склалося. У даний час необхідним є як вироблення загальної державної концепції, наукове обґрунтування шляхів і методів соціальної політики, так і розробка її категоріального апарату.

Метою статті є визначення сутності і змісту соціальної політики на підставі вивчення методологічних основ становлення і розвитку її наукових концепцій.

Еволюція концепцій соціальної політики пройшла три етапи [1, с. 56].

Перший етап (1880-1917 рр.). Об'єктом соціального захисту є наймені працівники на підприємствах. До 1880 р. застосовувалося лише два види захисту працівників: різні форми приватного страхування і допомога з боку підприємств, причому роль другого фактора була украй незначною. Активізація боротьби робітників за свої права привела до реформ у системі соціального забезпечення 1883-1889 рр. У Німеччині Отто фон Бісмарк підготував основи прогресивного соціального законодавства, внаслідок чого вперше було передбачено страхування на випадок хвороби, від нещасних випадків, при настанні інвалідності та старості. У 1911 р. законодавчо було включено забезпечення при втраті годувальника вдовам і сиротам. Таким чином, створюється система соціального страхування – на випадок хвороби, інвалідності, нещасного випадку, старості, втрати годувальника, що фінансується за рахунок робітників, підприємства, держави. Аналогічні закони було прийнято у Франції, Великобританії, Італії, Австрії, а на початку ХХ ст. у Бельгії та Нідерландах.

Другий етап відноситься до періоду післяжовтневої революції, а також світової економічної кризи 1929-1933 рр. У ряді країн на ґрунті гострих соціально-економічних криз і суперечностей виникли тоталітарні режими, що виношували ідею перенесення своїх порядків в інші країни (СРСР, Німеччина). На цьому тлі уряди західних країн почали розробляти довго- і короткострокові заходи з профілактики соціальних переворотів. У багатьох європейських державах протягом 1916-1927 рр. було встановлено страхування з безробіття, у 1914-1935 рр. – у Північній і Південній Америці, Австрії, Новій Зеландії. У 1935 р. у США Ф. Рузвельтом був прийнятий основоположний закон про соціальне страхування, в 1939 р. цей закон був поширений і на членів сім'ї застрахованих. Держава стала вживати активних заходів для зниження рівня безробіття, займаючись організацією громадських робіт.

Під час Другої світової війни, коли світова спільнота усвідомила всю значущість гуманітарних цінностей, на міжнародному рівні було опубліковано ряд документів, що мали велике значення для подальшого розширення діяльності держави у сфері соціального забезпечення: Атлантична хартія (1941 р.), Філадельфійська декларація Міжнародної організації праці (1944 р.), у яких підкреслювалася необхідність прийняття країнами світу широких соціальних програм. Ці гасла знайшли практичне втілення в законодавчих актах і діяльності урядів країн Європи і США. Так, професор Оксфордського університету У. Беверідж за дорученням У. Черчилля розробив план системи соціального забезпечення і подав доповідь «Повна зайнятість у вільному суспільстві», в якій назвав п'ять основних проблем, які підлягають ліквідації: нужденність, хвороби, нещастя, убогість, вимушене неробство. Соціальне забезпечення мало б бути досягнуте за допомогою співпраці між державою та індивідумом: держава має організувати забезпечення, що фінансується за рахунок внесків населення, тобто необхідно створити інститут соціального страхування. У той же час створювана система державного забезпечення не повинна пригнічувати ініціативу і відповідальність індивідуума. Розроблена У. Беверіджем система соціального страхування базувалася на принципах односторонності, універсальності та загальності. Таким чином, було сформульовано основні напрями теорії та практики «держави загального добробуту», які потім було покладено в основи концепцій соціально-економічної політики інших європейських держав.

На підставі цієї доповіді лейбористський уряд прийняв у 1944-1948 рр. ряд законів, унаслідок чого виникла єдина система соціального забезпечення, що охопила все населення і всі випадки втрати заробітку.

Відмітною ознакою кінця цього етапу розвитку соціальної політики, а головним чином подальшого, третього етапу, є те, що соціальна політика формується на основі теоретичних розробок і практичних рекомендацій учених-економістів, фахівців у сфері соціальних досліджень. Так, становлення соціальної держави – Німеччини відбувалося відповідно до теоретичних концепцій ордолібералізму, розроблених німецькими ученими В. Ойкенем, А. Рюстовим, А. Мюллер-Армаком, В. Репке. Теоретиком моделі шведської держави добробуту був шведський економіст Р. Мейднер.

Третій етап. У післявоєнний період роль соціальної політики все більшою мірою визначається сучасними потребами відтворення робочої сили. Багато учених (А. Сові, С. Велдкемп, Р. Лярок, Т. Спітальс, Дж. Гелбрейт) відзначають вагомий внесок соціального забезпечення в підтримку робочої сили в належному стані, що сприяє зростанню продуктивності праці та підйому економіки. Позитивна

роль соцзабезпечення виявляється і в тому, що гарантується певний рівень купівельної спроможності та підтримується стабільність сукупного попиту. Соціальна політика широко використовується як інструмент антициклічного регулювання (збільшення державних витратів на виплати допомоги з безробіття в періоди криз і зменшення на фазі підйому економічної активності).

Характерною особливістю соціальної політики після 50-х років є швидкі темпи збільшення соціальних витратів, що було пов'язано як із збільшенням економічних можливостей західних країн у міру економічного зростання, так і з розширенням об'єктів соціальної політики.

З реформування економіки західноєвропейських країн у післявоєнний час і збільшенням частки державного сектору в економіці соціально-політичні заходи охоплюють усе більш широкі верстви населення. Учені та політики стали надавати більшу увагу питанням майнової нерівності та перерозподілу суспільного продукту. Змінювались аспекти і пріоритети у сфері соціальних заходів. Уявлення, що соціальна політика має вплив на перерозподіл доходів населення, було початковим пунктом у політичних дебатах 1960-х років у Західній Європі. Завданням держави стало створення інституційної основи для перерозподілу. Багато економістів відмовилися виходити у своїх міркуваннях із понять класів або класових відмінностей, а стали говорити про економічну нерівність різних соціальних груп і необхідність перерозподілу суспільного продукту. На цьому етапі метою соціальної політики стає її економічна суть – перерозподіл суспільного продукту між різними верствами населення.

Таким чином, до початку 1960-х років наукове обґрунтування формування соціально-політичних заходів перестало базуватися на будь-якій класовій основі. Економіка країн Європи стала характеризуватися стійким зростанням, підвищенням добробуту населення, згладжуванням інтересів між суб'єктами ринку праці, розвитком цивільного суспільства. Змінилися пріоритети у сфері соціальної політики. Рішення у сфері соціального законодавства поступово стали набувати характеру, що модифікує ринок. Соціально-політичне завдання полягає в постійному захисті можливості споживання соціально неактивної частини населення. Захист споживання – саме ця мета стає з цих пір пріоритетною в соціальній політиці країн Західної Європи.

Сучасна концепція соціальної політики заснована на підходах, що відображають різні концепції «держави добробуту». Послідовна діяльність з вивчення та трактування соціальної політики як специфічної функції держави і суспільства здійснюється у той час, коли закладаються основи соціальної держави. Оскільки типи цих держав, ідейні комплекси, що становлять їх основу, відрізняються один від одного, природно, що розуміння соціальної політики значною мірою різняться у представників різних шкіл суспільної думки. При цьому слід зазначити, що всі автори погоджуються з тим, що соціальна політика в сучасній державі обов'язково існує. Більш того, хоча термін «соціальна держава» найчастіше вживається по відношенню до таких європейських країн, як Швеція, Німеччина, Данія тощо, можна без перебільшення сказати, що будь-яка сучасна держава несе в собі ті або інші ознаки соціального.

Незважаючи на те що роль держави в забезпеченні певних соціальних потреб суспільства усвідомлювалася з глибокої давнини, найсерйозніша еволюція поглядів на соціальну політику відбулася наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, коли в суспільній свідомості змінилися розуміння того, що саме люди та їх розвиток – головний результат суспільного прогресу. Це положення набуло відображення в цілому ряді проєктів міжнародної співпраці та в національних програмах розвитку. Теоретичні розробки значно вплинули на характер і особливості соціальної політики, яка реалізується різними державами.

Сьогодні все більшою мірою усвідомлюється той факт, що соціальна орієнтація економіки є найважливішим способом вирішення глобальних проблем, а людський чинник стає головним в економічному розвитку як окремих країн, так і всього людства. При цьому соціальна політика стає тим інструментом, за допомогою якого формується економічна система, в якій виробничі відносини й економічний механізм забезпечують практичне підпорядкування відтворювальних процесів завданням розвитку особистості, долаючи відчуження людини від суспільства, праці, її продукту, засобів виробництва, природи та культури.

Сучасні українські вчені відносно пізно звернулися до соціальної політики як до спеціального предмету наукового розгляду. Сам термін «соціальна політика» став використовуватися лише останніми десятиліттями ХХ ст. У період існування планової економіки використовувався термін «соціальний розвиток». Ідеологічно підставою управління соціальним розвитком було твердження про переваги соціалізму над капіталізмом, до яких належали повна відсутність безробіття і високий рівень захищеності всіх громадян. Управління соціальним розвитком ґрунтувалося на розробці комплексних програм науково-технічного розвитку, програмах розміщення продуктивних сил, які разом становили зміст «Основних напрямів економічного і соціального розвитку СРСР». Цей документ офіційно затверджувався на черговому з'їзді КПРС. Спеціальний розділ називався «Соціальний розвиток». Тут містилися основні напрями соціальної політики на найближчу п'ятирічку, зокрема показники, які передбачалося досягти в цей період: зростання заробітної плати робітників і службовців, оплати праці колгоспників, збільшення суспільних фондів споживання, введення в дію об'єктів соціальної інфраструктури, показники споживання основних продуктів харчування.

У радянський період населенню гарантувався достатньо широкий спектр соціальних благ і послуг, хоча і дуже низький за світовими стандартами: гарантована зайнятість усього працездатного населення в суспільному виробництві; забезпечення населення певним мінімумом грошових доходів, зокрема у сфері оплати праці, пенсій і стипендій; низькі, субсидійовані державою, ціни на товари і послуги масового попиту; безоплатне надання житла; безоплатні послуги освіти, охорони здоров'я; матеріальна підтримка непрацюючих категорій громадян – дітей, які навчаються, людей похилого віку та інвалідів; соціальне обслуговування людей похилого віку, інвалідів і дітей-сиріт. Окрім вказаних благ, держава фінансувала основні витрати на послуги у сфері культури і мистецтва, побутове обслуговування населення, організації масового відпочинку громадян. Не можна не вказати на відчуття стабільності в суспільстві, ввєненості в завтрашньому дні, яке відчували радянські люди. Проте радянська система соціального розвитку разом із загальноновизнаними у світі досягненнями в галузі освіти, охорони здоров'я та інших сферах, мала великі недоліки. Відбулося тотальне одержавлення охорони здоров'я, освіти, культури, житлово-комунальної сфери з низькою якістю типових послуг, які надаються, що гальмувало можливості ефективного розвитку як індивідів, так і суспільства в цілому. Подібний підхід до вирішення соціальних питань викликав безініціативність трудового населення, утриманські настрої в суспільстві. Недоліками планової системи були надмірно жорстка регламентована економіка та другорядна увага до галузей, що виробляють товари для населення.

У сучасній соціальній енциклопедії соціальна політика визначається як «сфера здійснення найважливіших функцій держави щодо створення умов, які забезпечують кожному члену суспільства реалізацію його потреб з урахуванням схваленої суспільством системи цінностей» [2, с. 253]. У центрі соціальної політики має перебувати людина, яка одночасно виступає як її мета, предмет і суб'єкт. Об'єктами соціальної політики служать умови життя і праці людини, суспільні відносини (міжгрупові та міжособистісні) і соціальна структура [2, с. 253].

Визначення соціальної політики в українській науці відзначаються своєю неоднозначністю.

Так, на думку С. Мочерного, В. Симоненка, В. Секретарюка, О. Устенка, соціальна політика – це «комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, організацій, спрямованих на ослаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінювання трудових заощаджень тощо» [3, с. 502]. У наведеному визначенні в поняття соціальної політики не входить забезпечення відповідних умов праці робітників. У деяких визначеннях наголос робиться на кінцеву мету здійснення соціальної політики: «Соціальна політика – це система управлінських, організаційних, регулятивних, саморегулятивних заходів, дій, принципів і засад, спрямованих на забезпечення оптимального соціального рівня та якості життя, соціального захисту малозабезпечених верств населення, їх соціальної безпеки в суспільстві» [4, с. 255].

Наведемо ще одне визначення соціальної політики як політики держави, спрямованої на пом'якшення нерівності в розподілі доходів [5].

На думку А. Ягодки, соціальна політика передбачає визначення глибинних тенденцій розвитку в усіх сферах соціально-політичного життя, що обумовлюють процес розвитку соціального буття і соціальної безпеки людини та цілеспрямований вплив на них суб'єктів регулятивної діяльності [6, с. 18].

П. Шевчук вважає, що соціальна політика – це система програм, служб і засобів, спрямованих на досягнення соціальних цілей. Вона

охоплює всі сфери життєдіяльності людей – виробничу, соціальну, політичну, духовну та регулює відносини між суспільством, колективом, громадою, особистістю в кожній із цих сфер і зон їх взаємодії [7, с. 13].

На думку Н. Борещької, вона базується на економічних і соціальних перетвореннях, які обумовили формування багатуокладної економічної системи з розвинутою соціально орієнтованою ринковою економікою [8, с. 55].

А. Колот вказує, що «сучасна соціальна політика – це продукт розвитку людської цивілізації, інститут, що створює передумови задля того, щоб кожен індивід вирішував наявні соціальні проблеми не самотужки, а з допомогою потенціалу держави, підприємницьких структур, інших суб'єктів громадянського суспільства. Соціальна політика в нинішньому її розумінні – це не стільки соціальний захист, соціальне забезпечення, скільки закладання підвалин соціального виміру, соціального розвитку. Основними складовими соціальної політики мають бути розвиток трудового потенціалу, інтелектуалізація процесів праці, сприяння продуктивній зайнятості, забезпечення гідних умов та гідної оплати праці, розвиток соціальної сфери та створення гідних умов життєдіяльності для тих, хто ще не може себе захистити» [9, с. 14].

Ряд авторів (Н. Єсінова, Г. Завиновська, М. Махсма) розглядають соціальну політику як «стратегічний соціально-економічний напрям розвитку суспільства, обраний урядом країни для всебічного розвитку громадян, що забезпечує їм гідний рівень, умови життя і праці, їх соціальну захищеність» [10, с. 84; 11, с. 224; 12, с. 161]. У той же час Н. Єсінова ототожнює соціальну політику із соціальною сферою і підкреслює, що соціальна політика – це діяльність держави з управління розвитком соціальної сфери суспільства, спрямована на підтримку на належному рівні трудової мотивації населення, задоволення його інтересів і потреб, створення способу життя, яке сприяє комплексному розвитку особистості.

На наш погляд, соціальна політика не повинна замикатися тільки на соціальному захисті та соціальній сфері. Це пояснюється тим, що в даний час наданням соціальних послуг займаються як державні, так і недержавні (на платній основі) структури, крім того, соціальна політика включає діяльність за різними напрямками, які зачіпають соціальні й економічні аспекти не окремих питань, а в комплексі.

А. Калина підкреслює, що соціальна політика – це один із напрямів діяльності з регулювання соціально-економічних умов життя суспільства, який передбачає підтримку відносин як між соціальними групами, так і всередині них, забезпечення умов для підвищення добробуту, рівня життя членів суспільства, створення соціальних гарантій, формування економічних стимулів для участі в суспільному виробництві [13, с. 242], тобто акцент зроблено на сукупність заходів щодо економічно активного населення.

На думку В. Мандибури, соціальна політика держави – сукупність науково сформульованих ідей, положень та концептуальних підходів (як довготермінового, стратегічного так і короткотермінового, тактичного характеру), що поєднується із системою конкретних дій, заходів, важелів, стимулів і механізмів, за допомогою яких практично реалізуються соціальні процеси [14, с. 22].

Більш загальне визначення соціальної політики, яке охоплює всі сфери життя людини, надано Г. Теренсом: «Соціальна політика є функцією державної відповідальності за використання громадських ресурсів, регулювання приватної діяльності, підтримку приватноіндивідуальної та колективної поведінки з метою максимізації соціальної вигоди та умов життя населення» [15, с. 3], яка знаходить відображення в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб і інтересів людини, соціальних спільнот і суспільства в цілому і здійснюється різними суб'єктами.

У більш конкретному визначенні соціальна політика передбачає комплекс соціально-економічних заходів держави, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, організацій, спрямованих на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень. Її мета – забезпечити гідний рівень життя, який виражається у певній кількості та якості споживчих благ і послуг, починаючи з «первинних», що задовольняють потреби людини у продуктах харчування, одязі, засобах пересування, підтримки здоров'я і закінчуючи найскладнішими потребами, пов'язаними із задоволенням духовних, моральних, естетичних запитів. Головним у соціальній політиці є обов'язок держави гарантувати законодавчо, соціально й економічно нормальні для даного історичного періоду умови, які забезпечують самостійне життя, свободу вибору життєвого шляху, сфери діяльності, відповідальність за свої дії, «плату» за рівень особистого добробуту і становища у суспільстві [16, с. 286-287].

Таким чином, розглядаючи соціальну політику в інтерпретації сучасних учених, можна помітити зміщення понять «соціальна політика», «соціальний захист», «соціальне страхування».

Узагальнюючи вищевказані визначення соціальної політики українських учених, можна дійти висновку про те, що їх концепція є аналогічною європейській концепції держави добробуту 1940-1950 рр., тобто виробленій на стадії індустріального суспільства.

У зарубіжній і вітчизняній науці накопичилася досить велика кількість визначень соціальної політики. Усі ці підходи можна розбити на групи, в кожній із яких об'єднуються схожі концепції.

Перша (найбільша) *група* заснована на ототожненні соціального і суспільного, через що соціальна політика розглядається як «суспільні дії з вирішення проблем, що зачіпають усе суспільство». При цьому соціальна і суспільна політика протиставлялася приватнопідприємницькій. Мета соціальної політики – сприяти досягненню цілей суспільства [17, с. 6].

Друга група охоплює підходи, що стосуються в першу чергу соціально-трудова відносин та орієнтовані на їх стабілізацію, регламентацію відносин праці та капіталу, виключення можливих екстремістських або радикальних варіантів вирішення протиріч [18, с. 47]. Соціальна політика орієнтувалася на робочий клас, на поліпшення його становища за допомогою ухвалення і вдосконалення трудового і соціального законодавства, зокрема через соціальне страхування.

Третя група концепцій розглядає соціальну політику як вид суспільної діяльності, націленої в першу чергу на потенційно небезпечні верстви (непрацевдатних, маргіналів, декласовані елементи), щоб через систему державної допомоги і суспільної добродійності забезпечити нижчим верствам мінімально прийнятний рівень задоволення їх потреб, добробуту і захистити тим самим забезпечені класи від їх можливої неконтрольованої люті. Соціальна політика прирівнювалася до суспільної допомоги.

Четверта група включає концепції, які розглядають соціальну політику як інструмент, що пом'якшує негативні наслідки індивідуальної та соціальної нерівності через систему перерозподільних заходів. Соціальна політика орієнтована на виправлення негативних соціальних наслідків ринку й обмежується процесами розподілу доходів. Як правило, дії в рамках такого підходу мають на меті утримати диференціацію доходів у безпечних рамках (наприклад, децильний коефіцієнт на рівні 1:10), а засобом виступає активна податкова політика.

П'ята група складається із підходів до принципів соціальної справедливості та соціального партнерства як базових цінностей сучасного цивільного суспільства і соціальної держави [19]. Соціальна політика сприймається як засіб реалізації принципу колективної відповідальності (регулювання добробуту переважно суспільних груп у протилежність переважному регулюванню індивідуумів з боку ринку), протиставляючи принципу «кожен за себе» принцип «суспільство за всіх».

Кожний із наведених підходів відображає окремі характеристики, властиві соціальній політиці, проте не дозволяє повною мірою відобразити її зміст. Це пов'язано з тим, що ні сама соціальна політика, ні її зміст не залишаються незмінними в процесі суспільного розвитку. Дані концепції можна розділити тільки теоретично, дійсна ж соціальна політика, яка реалізується більшістю сучасних розвинених держав, містить елементи кожної з цих концепцій.

Оцінка й аналіз п'яти груп концепцій соціальної політики дозволяє зробити більш укрупнене групування поглядів на дане явище.

Перша група концепцій, яка ототожнює соціальне і суспільне, можливо використана для широкого трактування досліджуваного явища, згідно з яким сутність соціальної політики – вироблення і досягнення цілей суспільства незалежно від пріоритету напрямів та інструментів реалізації. Дана концепція має на увазі комплексний погляд на соціальну політику як на мету й інструмент економічного розвитку.

У *другу* укрупнену *групу* можна об'єднати концепції, основу яких становить соціальна справедливість, соціальне партнерство, і ті, що виходять із соціально-трудова відносин та їх стабілізації. Це сутнісне відтворювальне тлумачення соціальної політики, яке відображає основу даного явища.

І якщо перша група концепцій має суб'єктивно-об'єктивний характер, то друга відображає об'єктивність відтворювального

процесу життєдіяльності людини й інструменти економічного розвитку.

До *третьої групи* можна включити дві концепції: розгляд соціальної політики як інструменту, що пом'якшує негативні наслідки індивідуальної та соціальної нерівності, й виду суспільної діяльності, націленої на соціальний захист. У даній групі переважає суб'єктивний відтінок, пов'язаний із поняттям «справедливість», концепції відображають мету економічного розвитку, хоча в цьому випадку розподіл мети та інструменту є умовним. Задоволення соціальних потреб, соціальний захист і справедливість, будучи метою, в той же час є інструментом відтворення, характеризують роль соціальної політики в безперервності відтворювального процесу і життєдіяльності людини.

З теоретичної точки зору класифікація концепцій, заснована на пріоритеті суб'єктивного й об'єктивного, цілей та інструментів, є дуже умовною, проте з методологічної точки зору дуже важлива для практичної реалізації, вироблення конкретних механізмів і напрямів розвитку суспільства на кожному даному історичному етапі.

З урахуванням аналізу теоретичних поглядів сучасних учених соціальну політику слід розглядати як сукупність заходів різних інститутів, що легалізують політику добробуту, виходячи із схваленої системи цінностей у суспільстві та відповідно до рівня розвитку економіки.

У змістовному відношенні соціальну політику доцільно трактувати в широкому і вузькому значенні:

у першому випадку вона охоплює рішення і заходи, які зачіпають усі сторони життя членів суспільства, включаючи забезпечення останніх товарами, житлом і послугами соціальної інфраструктури, робочими місцями, прийнятними грошовими доходами, сприятливими екологічними умовами тощо [20, с. 36];

у другому випадку зміст соціальної політики вичерпується суто соціальними рішеннями і заходами, пов'язаними з підтримкою малозабезпечених сімей (домогосподарств), а також із забезпеченням розвитку некомерційної частини соціально-культурної сфери. Соціальна політика у вузькому значенні пов'язана з перерозподілом на основі чинного законодавства фінансових ресурсів між різними соціальними групами населення, галузями економіки з використанням механізмів державних податкової та бюджетної систем. Проте сам процес цього перерозподілу за своїм впливом на соціально-економічну систему та ефективність її функціонування є неоднорідним [20, с. 36-37].

Автор поділяє думку багатьох дослідників про те, що соціальна політика є одним із найважливіших напрямів державного регулювання економіки, бо кінцевою метою діяльності держави є досягнення високого рівня добробуту суспільства і створення умов для його подальшого розвитку, а соціальна політика має безпосереднє відношення до вирішення цього завдання.

Вищевикладені теоретичні положення дозволили виробити власну точку зору на дану категорію.

Соціальна політика у прикладному, практичному значенні (контексті) – це сукупність (система) конкретних заходів, спрямованих на життєзабезпечення всього населення. У широкому розумінні соціальна політика – це система взаємовідносин і взаємодій між соціальними групами, соціальними верствами суспільства, в центрі яких і головна їх кінцева мета – людина, її добробут, соціальний захист і соціальний розвиток, життєзабезпечення і соціальна безпека населення в цілому. Вона є складовою частиною політики держави, діяльністю щодо розробки комплексу заходів і практичної реалізації рішень, що приймаються суб'єктами соціальної політики, спрямованих на формування соціальної стратегії держави з метою розвитку суспільства, підвищення рівня та якості життя населення, створення суспільно прийнятних соціально-економічних умов для реалізації можливостей і потреб об'єктів соціальної політики.

Тобто соціальна політика – багатогранний процес і структурне складне явище, тому тільки за одним-двома показниками і критеріями, навіть дуже важливими (наприклад, рівень заробітної плати, доходу, безробіття тощо), проблематично давати реальну і вичерпну оцінку її стану.

РЕЗЮМЕ

В статті здійснено аналіз методологічних основ становлення і розвитку наукових концепцій соціальної політики; определена ее сущность и содержание.

Ключевые слова: социальная политика, социальная защита, социальное страхование, социальное государство, социальное развитие.

РЕЗЮМЕ

У статті здійснено аналіз методологічних основ становлення і розвитку наукових концепцій соціальної політики; визначено її сутність і зміст.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, соціальне страхування, соціальна держава, соціальний розвиток.

SUMMARY

The analysis of methodological basis of becoming and development of scientific conceptions of social policy is carried out in the article; its essence and maintenance are defined.

Keywords: social policy, social protection, social security, social state, social development.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Социальная политика в стратегии социал-демократов и неоконсерваторов: сб. науч.-аналит. обзоров / под ред. В.С. Орлова; АН СССР; Ин-т науч. информации по общественным наукам. – М., 1988. – 223 с.
2. Социальная энциклопедия / ред. кол.: А.П. Горкин, Г.Н. Карелова, Е.Д. Катульский и др. – М.: Большая Рос. энцикл., 2000. – 438 с.
3. Экономическая теория / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; под ред. С.В. Мочерного. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: О-во «Знання», КОО, 2003. – 662 с.
4. Державне регулювання економіки / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.В. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.
5. Новіков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери. (Зарубіжний і вітчизняний досвід) / В.М. Новіков. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2000. – 246 с.
6. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика / А.Г. Ягодка. – К.: КНЕУ, 2000. – 210 с.
7. Шевчук П.І. Соціальна політика / П.І. Шевчук. – 2-е вид. – Львів: Світ, 2005. – 399 с.
8. Борецька Н.П. Стратегія менеджменту соціальної політики у постіндустріальній економіці / Н.П. Борецька // Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право. Спецвипуск. – 2006. – Т. 2. – С. 54-61.
9. Колот А. Міфи соціальної політики, або с чого слід розпочати формування нової моделі / А. Колот // Дзеркало тижня. – 2010. – 23 січ. (№2). – С. 14.
10. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносини / Н.І. Єсінова. – К.: Кондор, 2006. – 432 с.
11. Завіновська Г.Т. Економіка праці / Г.Т. Завіновська. – К.: КНЕУ, 2003. – 300 с.
12. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудова відносини / М.Б. Махсма. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 188 с.
13. Калина А.В. Економіка праці / А.В. Калина. – К.: МАУП, 2004. – 272 с.
14. Мандибуря В. Соціальна політика держави та її структурні складові / В. Мандибуря // Україна: аспекти праці. – 2000. – №7. – С. 21-23.
15. Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Ганслі Теренс М.; пер. з англ. О. Перепада. – К.: Основи, 1996. – 238 с.
16. Управління трудовим потенціалом / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.
17. Холостова Е.И. Социальная политика / Е.И. Холостова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 203 с.
18. Cahnman Werner J. The Concept of Social Policy (Sozialpolitik) / Werner J. Cahnman, Carl M. Schmitl // Journal of Social Policy. – 1979. – Vol. 8. – P. 47-59.
19. Григорьева И.А. Социальная политика и социальное реформирование в России в 90-х годах / И.А. Григорьева. – СПб: Изд-во «Образование-культура» – СЗАГС, 1998. – 112 с.
20. Смирнов С.Н. Социальная политика / С.Н. Смирнов, Т.Ю. Сидорина. – М.: Издат. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 432 с.